

14-дәріс

ҚАЗАҚСТАННЫҢ
АШЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ

ӘЛЕМДІК САЯСАТТЫҢ ЖАҒАҢДАНУЫ. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ

Әлемдік саясаттағы аймақшылдық

«Аймақтандыру» термині аймақтағы әлеуметтік интеграцияның өсуін және әлеуметтік және экономикалық өзара іс-қимылдың жиі бағдарланбаған процестерін белгілеу үшін жиі қолданылады. Мұндай процестер бір өңір елдері арасында өзара тәуелділікті тудырады және өңір ретінде өзін-өзі тануды қоса алғанда, ортақ мүдделер мен бірегейлікті қабылдауды тереңдетуі мүмкін. Дегенмен, өңірлердің табиғаты мен өңірлердің нақты мүше елдері даулы болуы мүмкін - кейде белгілі бір өңірлердің шекаралары қай жерде аяқталатыны және қандай елдер қай аймаққа жататыны түсініксіз болуы мүмкін.

Аймақшылдықты жақтаушылар аймақшылдық (1) көпжақты перспективаларды арттыратын ішкі және халықаралық динамикаға ықпал етеді; (2) аймақшылдықтың субъектілерді ырықтандыру әсеріне бейімдеуде маңызды демонстрациялық әсерлері болуы мүмкін; (3) аймақтық келісімдердің санын арттыру көпжақты ырықтандыру оппозициясын жоюға көмектесуі мүмкін, себебі әр сектордың мүддесі әр сектордың ішіндегі әрбір жаңа келісім сайын азырақ қорғалады; (4) аймақтық келісімдер сауданы ырықтандыруға қарағанда стратегиялық немесе саяси альянстармен көбірек байланысты; және (5) аймақшылдық теріс саяси салдарларға қарағанда оң салдарларға ие болады деп сендіреді.

Ал аймақшылдықтың қарсыластары (1) преференциялық өңірлік келісімдердің таза нәтижесі сауданы қайта бағдарлау болуы мүмкін; (2) қатысушы елдер көпжақты жүйеге деген қызығушылықты жоғалтуы немесе келіссөздердің қолда бар ресурстарын қосып алуы мүмкін; (3) бәсекелес келісімдер үйлеспейтін реттеуші құрылымдар мен стандарттарды бұғаттай алады; (4) көптеген құқықтық шеңберлер мен дауларды реттеу тетіктерін құру жекелеген елдердің тәртібі мен тиімділігін әлсіретуі мүмкін; (5) аймақшылдық бәсекелес блоктар арасындағы халықаралық шиеленіске ықпал етуі мүмкін деп алаңдайды.

Америкадағы аймақшылдық

Америкалық жарты шарға таралған аймақшылдық 1889-1890 жылдары Солтүстік және Оңтүстік Американың барлық елдерінің қатысуымен өткен Вашингтондағы бірінші Панамерикалық конференциядан басталды. Осындай тоғыз конференция өткізілді және АҚШ-тың ондаған жылдар бойы араласуынан кейін 1930-шы және 1940-шы жылдардағы бейбітшілік пен қауіпсіздік туралы бірнеше келісім жасалды. Панамерикалық одақ 1948 жылы Америкалық мемлекеттердің ұйымына айналды (АМҰ). Американың аралық жүйе, оның ішінде Американың аралық даму банкі және Адам құқықтары жөніндегі американың аралық сот пайда болды. Алайда, суық соғыс кезінде Американың көпшілік бөлігі бұл бірігуді АҚШ-тың сыртқы саясатының құралы деген күдікпен қабылдады. АҚШ-тың аймақтық келісімдерге қатысты саясаты 1980 жылдардың ортасында өзгерді. АҚШ 1986 жылы Канадамен еркін сауда туралы келісім жасау жайында келіссөздерді бастады. Содан кейін АҚШ, Канада және Мексика арасындағы келіссөздер басталды, бұл 1994 жылы Солтүстік Америкалық еркін сауда туралы келісімнің жасалуымен аяқталды (НАФТА). Осылайша, американизмнің саяси контексті айтарлықтай өзгерді.

Азиядағы аймақшылдық

Азиядағы аймақшылдық нарықтық күштермен де, халықаралық қауіпсіздік мәселелерімен де қозғалатын мүлдем басқа үлгілерге сүйенді. Ол негізгі азиялық державалардың арасындағы қарым-қатынастар, сондай-ақ осы державалардың Құрама Штаттармен және Ресеймен қарым-қатынасы негізінде қалыптасты. Осылайша, оңтүстікте Үндістан мен Пәкістан арасындағы бәсекелестік Ауғанстан, Бангладеш, Бутан, Мальдив, Непал және Шри-Ланка кіретін Оңтүстік Азия өңірлік ынтымақтастық қауымдастығының (СААРК) перспективаларын шектеуді жалғастыруда. Аймақтық іс-қимылдардың көпшілігі, біздің байқауымызша, көбінесе Шығыс Азияда іске асырылуда.

Еуразия және посткеңестік мемлекеттер

Еуразиядағы өңірлік келісімдер құрылымындағы өзгерістер Ресей, Қытай және ЕО арасында ықпал ету үшін ынтымақтастық және бәсекелестік аймағын құру бойынша бұрынғы Кеңес Одағы республикаларының күш-жігерінің нәтижесі болды (АҚШ-тан бөлек).

Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы (ТМД) 1991 жылы үш Балтық мемлекетінен (Эстония, Латвия және Литва) және (1993 жылы қосылып, 2008 жылы Ресеймен қақтығыстан кейін құрамынан шығып кеткен) Грузиядан басқа барлық бұрынғы кеңестік республикалар арасында құрылды. Бірқатар экономикалық келісімдердің нәтижесінде 2015 жылы өңірде бірыңғай нарық құру мақсатында кеден одағы негізінде Ресей, Армения, Беларусь, Қазақстан және Қырғызстан арасында Еуразиялық экономикалық одақ

Кітап: Әлемдік саясаттың жаһандануы. Халықаралық қатынасқа кіріспе

Дәріс: Әлемдік саясаттағы аймақшылдық

құрылды. Еуразиялық бірігіу идеясын 1994 жылы ҚР Тұңғыш Президенті Н. Назарбаев М. Ломоносов атындағы ММУ-де сөйлеген сөзінде ұсынды. Бүгін Ол Еуразиялық экономикалық одақ ретінде іске асырылды. Ұжымдық қауіпсіздік туралы шартқа 1992 жылы қол қойылды. 2002 жылы ол Ресей, Беларусь, Армения, Қазақстан, Қырғызстан және Тәжікстан кірген Ұжымдық қауіпсіздік туралы шарт (ҰҚШ) ұйымына айналды.

Аймақшылдық - бұл өңірдің өзіндік ерекшелігін сақтауға немесе ұлттық-мемлекеттік жүйеде өз мәртебесін көтеруге бағытталған идеялар, көзқарастар, іс-әрекеттер, ниеттері бар аймақтық қауымдастықтардың әлеуметтік-мәдени және саяси өзін-өзі тануының әртүрлі түрлері.

Аймақ - бұл бірқатар критерийлерге сәйкес басқа аумақтан (мысалы, оның ішінде орналасқан) бөлуге болатын жер немесе су аймағына сілтеме жасау үшін пайдаланылатын термин. Аймақ, ел сияқты көп мәнді термин. Ол түрлі салалардағы әртүрлі субъектілерді білдіре алады, және сол салада әртүрлі тәсілдермен түсіндірілуі мүмкін.

Альянс - мемлекеттер арасындағы белгілі бір уақытта жалпы мақсаттарға қол жеткізу үшін одақтас; келісімшарттық міндеттемелер негізінде жеке тұлғалардың, саяси партиялардың, азаматтық қоғамдардың бірлестігі.